

VÈRTEX

ITINERARIS
AMB BTT
PEL LLUÇANÈS

MEDICINA
DE MUNTANYA

LES ROQUES
DE FINESTRES

«PRIMERES» AL
PIRINEU ARAGONÈS

XVIII APLEC DELS
PAÏSOS CATALANS

LES ILLES
COLUMBRETES

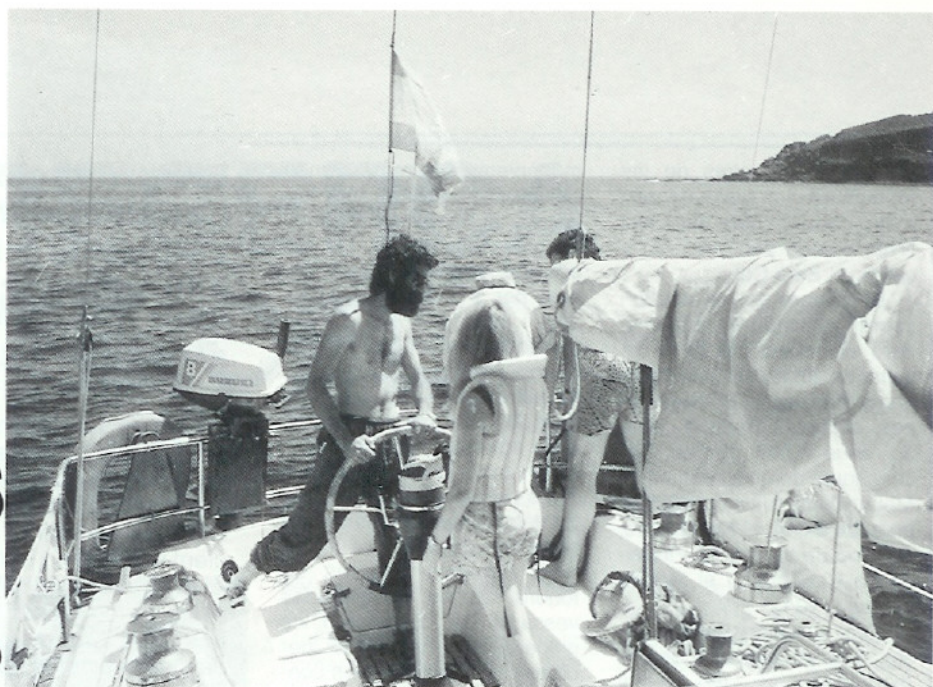
154

FEDERACIÓ D'ENTITATS EXCURSIONISTES
DE CATALUNYA.

UN CAP DE SETMANA A LES ILLES COLUMBRETES

per JORDI LLORET I PRIETO

L'arxipèlag volcànic de les Columbretes es troba a 35 milles (uns 60 km) a l'est de la costa de Borriana (Castelló). Un cap de setmana primaveral, mercès a la perfecta coordinació de l'amic Josep Fernández Peris de València, que també es va encarregar de la feixuga tasca d'obtenció dels permisos adients, vam fer una excursió de prospecció espeleològica, seduïts per la possibilitat d'explorar coves volcàniques tan a prop de casa. Amb Montserrat Ubach i sis valencians vam llogar un vaixell al port de Borriana i, després de vuit hores de navegació a vela i motor, vam poder passar dos jorns i una nit en aquest indret mig perdut entre la península i les Balears.

La recerca de cavitats no va assolir els fruits desitjats. Cap cova volcànica; tan sols aïllades concavitats d'erosió marina, com la del «Malpaso», i nombroses balms d'ínfimes mides, excavades per l'erosió eòlica a les juntes d'estratificació que separen diferents capes magnètiques. El subterrani més tradicionalment conegut de l'arxipèlag, la «Cova del Tabac», a l'illa gran, havia estat dinamitat i destruït, per eliminar-lo com a refugi de contrabandistes de tabac.

De tota manera, les dades preses durant aquesta excursió marinera, les xerrades amb els dos biòlegs que hi vivien aleshores i la bibliografia obtinguda, ens permeten oferir-vos algunes notes d'interès sobre aquest lloc poc conegut de la nostra geografia. ¿Sabíeu que al Mediterrani hi ha més de 200 illes i illots en aigües territorials de l'Estat espanyol?

Tres són els aspectes que considerem més atractius per parlar-ne: la geografia i geologia, pel fet de tractar-se d'antigues formes volcàniques; la curiosa història dels assentaments humans; i la fauna, biogeogràficament molt interessant i plena d'anècdotes.

LES RESTES DELS VOLCANS

Exceptuant les Canàries, els testimonis d'antics fenòmens volcànics a l'Estat no són pas gaire abundants: la serra del «Cabo de Gata» (Almeria), la Garrotxa, el «Campo de Calatrava» (Ciutat Reial), els cims d'Anay i Midi d'Osseau (Osca-França) i, el País Valencià, el volcà de Cofrents i les Columbretes.

Estructuralment, l'arxipèlag consta de dos grups d'illes. El més nord-oriental és format per tres petits illots (el Mascarat, la Senyoreta i el Mancollire) i l'illa major, la Columbreta Gran. Aquesta té forma de semicircle obert, com una ferradura, formant un golf que, segons els geòlegs, procedeix de la conjunció de tres diferents cràters secants, establerts seguint la direcció d'una fissura NE-SW. Partint d'aquesta mateixa línia de feblesa cortical es troba el grupet de l'illa Ferrera o Malaespina, amb 18 illots i esculls.

L'altre conjunt, el més sud-occidental, s'ha establert en funció d'una altra directriu tectònica, amb orientació general N-S. També consta de dos grups: La Horadada, amb dos illots més, i el Bergantín cap al sud, amb els seus illots i esculls accessoris. A més, a unes vuit

milles al sud-oest, s'aixequen a 90 metres del fons marí dos cims, també volcànics, que s'aturen a menys de 14 metres per sota el nivell del mar. Són el «Placer de la Barra Alta».

Tot el bloc es pot considerar com un testimoni d'afloraments magmàtics submergits, que han pujat els seus productes fins a assolir la superfície marina i fer-se accessibles a l'home. Posteriorment a la seva formació —que podria situar-se entre el Pliocè i el Plistocè— l'erosió de les onades i els enfonsaments locals els ha destruïts en bona part, emmascarant la primitiva morfologia volcànica.

De totes aquestes roques, la Columbreta Gran és la més interessant i l'única on s'ha habilitat un petit embarcador (Puerto Tofiño), un corriol per recórrer-la sencera i algunes edificacions. L'accés es fa normalment, fondejant a la cala que deixa la seva forma de mitja lluna i fent amb zodíac la trentena de metres d'aigües agitades des del vaixell a terra. Però aquest port natural pot transformar-se en un parany, quan bufen forts vents del primer quadrant que poden impedir la sortida de les naus ancorades al bell mig del semicràter.

L'arribada a les illes ens complau amb un formós espectacle. De lluny, sorgeixen del blau marí com l'anhelat objectiu després d'una monòtona navegació. Aïllades i feréstegues, amb el fred encís dels paratges volcànics combinat amb la sensació de desvalgudes que donen les pedres escomeses per les onades. Després del desembarcament a Puerto Tofiño i pujant per les escales tallades a la roca, s'ascendeix dalt del cim més enlairat i septentrional de l'arxipèlag, el Mont Colliure, a 85 metres d'alçada, des d'on, encara que faci bo, no s'arriba pas a veure mai la costa valenciana. Els blancs núvols, contrastant amb el cel com l'escuma entre les aigües, i uns quants fragments de foscos esculls esquixats, són l'únic i gran panorama de què podem gaudir, només interromput pels bigarrats ventalls d'ocells que volen arreu.

UNA HISTÒRIA D'HOMES I ANIMALONS

Des de sempre aquest arxipèlag ha cridat l'atenció de navegants, geògrafs i historiadors per un fet curiós. Els grecs el coneixien com Ophiusa i els romans per Serpentaria o Colubraria. Topònims actuals com Mont Colibre, Illa Mancolibre o el mateix Columbretes, tots fan

referència a la insòlita bundancia d'escurçons en aquestes illes.

Citat per personatges com Plini, el cronista reial Gaspar Escolano (1610), Petro de la Marca, arquebisbe de París (1688), o l'arxiduc Salvador (Praga 1896), entre altres, l'arxipèlag ja era ben conegut durant el segle XVIII com a refugi de pirates, posteriorment substituïts per contrabandistes.

El 1855 es començà l'aixecament d'un far amb les seves edificacions complementàries. És aleshores quan la presència de milers de serps —i també d'escorpins!— comença a plantejar seriosos riscos per als treballadors. Això va fer necessària l'organització de sistemàtiques batudes de caça que, durant el període de construcció del far (1855-1859), van permetre comptabilitzar més de 2.700 escurçons abatuts en les escasses 13,3 hectàrees de la Columbreta Gran, amb rècords de fins i tot 70 peces en un sol dia.

Aquesta persecució en massa va comptar amb l'activa col·laboració de porcs, portats expressament des de la Península, que menjaven tot allò que podia servir d'aliment als ofidis, resistien les seves picades metzinoses mercès al gruix de la seva pell i greix i les mataven també a milers. Amb idèntica finalitat, també s'importaren quadrilles de presidiaris.

El cas és que, en pocs anys, l'extermini de les serps va ser tant exhaustiu que les noves promocions de treballadors del far desconeixien absolutament l'antiga existència d'aquesta plaga.

En canvi, els escorpins avui tan presents com sempre. I com a mostra un detall curiós:

a l'interior del petit refugi actualment utilitzat pels equips de biòlegs que fan llargues estades a l'illa gran, just davant la porta d'entrada, el formigó del terra conté una petita depressió de mig metre quadrat de superfície, que es va excavar amb la finalitat d'omplir-la d'aigua cada nit, per evitar l'accés d'aquests aràcnids per sota la porta.

La inauguració oficial del far es dugué a terme al juny del 1860, i funcionà durant quaranta anys amb llum alimentada amb parafina. El 1900 va ser substituïda per un llum de petroli i el 1961 es millorà la instal·lació amb un equip òptic de lents giratòries i acetilè com a combustible. Finalment, el 1975, els mecanismes van ser totalment automatitzats i es va fer innecessària la constant presència humana.

Fins aquesta data, l'illa havia estat sempre obligadament habitada per l'equip de farers i llurs familiars: inicialment quatre famílies que, amb les progressives millores tècniques, van poder ésser reduïdes a tres, després a dues i finalment a res. Com a testimoni d'aquests 115 anys de soledat, problemes de convivència i avorriments, resta un petit cementiri amb quatre tombes, així com algunes anècdotes recollides en el llibre-registre del far. Com la de l'acolliment dels naufragats del vaixell italià *Cornigliano*, torpedinat el 1916 per un submarí de l'imperi austro-hongarès, amb la consegüent manca d'aliments i aigua per abastir aquesta inesperada superpoblació. O la utilització durant molts anys de l'illot Bargantín o Galiano

(«El Carallot») com a diana per les pràctiques de tir de les embarcacions de l'armada i dels avions de l'exèrcit de l'aire. Per cert que, encara avui dia, navegant entorn d'aquest illot, es poden veure perfectament projectils sense esclatar, clavats contra les seves parets verticals de lava.

I finalitzem aquest resum històric parlant d'un altre animal que va envair aquestes illes, i arribà també a convertir-se en una nova plaga fins al seu extermini. Es tracta del conill, introduït segurament de forma voluntària abans del 1831 per pescadors, contrabandistes o corsaris que, d'aquesta manera, s'asseguraven la disponibilitat d'una reserva de carn fresca cada cop que fondejaven a la *Columbreta* gran. Al llarg dels anys, aquests petits lepòrids s'anaren multiplicant, malgrat periòdiques campanyes de caça o extermini i, fins i tot, la introducció accidental de la mixomatosi pels voltants del 1958. Els últims treballs faunístics publicats sobre el tema (1987) encara en parlen com d'una plaga activa, però a nosaltres, durant la nostra estada el 1988, se'ns van mostrar amb orgull les orelles dissecades de «l'últim conill de les *Columbretes*».

UN IMPORTANT ECOSISTEMA INSULAR

L'espai natural de les *Columbretes* té un gran interès faunístic, especialment des del punt de vista ornitològic com a lloc d'habitatge i nidificació de grans colònies d'aus mari-

nes, amb algunes espècies en perill d'extinció, i com a punt d'escala obligatòria en les rutes de moltes aus migratòries. D'altra banda, el seu àmbit marítim, un dels més rics i ben preservats del Mediterrani, alberga notables comunitats de peixos, crustacis, corals i algues.

Com a lloc d'observació d'aus migrants, aquestes illes constitueixen un enclavament privilegiat, tal com sol succeir a tots els arxipèlags relativament allunyats dels continents. Citem, com a exemples, l'anàlisi realitzat durant un vol prenupcial (tres dies de maig de 1985): 50 exemplars d'una dotzena d'espècies amb predomini de migrants transsaharianes. El mateix any, durant el vol postnupcial (setembre-octubre): 3.245 exemplars de 59 espècies diferents.

Quant a l'ús de les illes per nidificar-hi, també trobem un ventall d'espècies habituals interessant: a part de les vulgars gavià argentat (*Larus cachinnans*), baldriga cendrosa (*Puffinus diomedea*), ocell de tempesta (*Hydrobates pelagicus*) i corb marí emplomallat (*Phalacrocorax aristotelis*), se'n troben d'altres de més originals, com el falcó de la Reina (*Falco eleonorae*) i la gavina corsa (*Larus audouinii*).

D'aquest falcó, se'n comptabilitzen entre 16 i 19 parelles, xifra relativament important comparada amb les només 2.000 a 4.000 que componen la població arreu del món. Quant a la notable gavina corsa, la seva colònia el 1985

superava els 380 nius, contra 3.500 parelles a tot el món l'any 1983.

Fem, per finalitzar, un ràpid recull de les quantitats d'espècies conegudes fins ara, tret de la més important obra monogràfica que s'ha publicat recentment sobre aquest enclavament natural i la seva fauna («Islas Columbretes: Contribución al estudio de su medio natural». Diversos autors; Ed. Generalitat Valenciana, 1987. 507 pp.).

Mamífers: A part dels introduïts per l'home (els ja citats porcs i conills, als quals cal afegir l'omnipresent ratolí domèstic), només una espècie de rat-penat i interessant cites d'orques (segle XIX) i foca mediterrània (*Monachus monachus*), (s. XIX i XX).

Artròpodes: A més de l'escorpi, 86 espècies vuit d'elles endèmiques.

Rèptils: A part de les famoses serps (*Vipera latasti*), un únic espècimen de sargantana ibèrica, fràgil i singular espècie protegida per la llei a tot el territori de l'Estat.

La flora vascular assoleix el centenar d'espècies i subespècies. Més abundant encara és el catàleg la flora i fauna bentònica, amb 225 tàxons d'algues, una única fanerògama submarina, més d'un centenar de demosponges i prop de 80 foraminífers. 70 espècies de cnidaris, més de cent briozous, 156 mol·luscs, 87 ostracodes de 26 gèneres diferents, 40 crustacis decàpodes i 24 espècies diferents d'ascidis.

